

วิเคราะห์หะดีษ

การอะซานใส่หูทารกแรกเกิด

อาบิรุ สบีล

ด้วยพระนามของอัลลอฮฺ ผู้ทรงเมตตา ปรานียิ่งเสมอ

บทนำ

الحمد لله رب العالمين ، والصلاة والسلام على أشرف الأنبياء والمرسلين ، وعلى آله وصحبه أجمعين

การสรรเสริญทั้งหลายเป็นสิทธิของอัลลอฮฺ ผู้เป็นพระเจ้าแห่งโลกสากล และขอพรอันประเสริฐและความสันติสุขจงมีแด่ผู้มีเกียรติที่สุดในบรรดานบีและเราะสูลทั้งหลาย ตลอดจนจงมีแด่วงศ์วานและบรรดาเศาะหาบะฮฺของท่าน.

อิสลามคือระบอบของการดำเนินชีวิต ดังนั้น ศาสนาอิสลามจึงมีคำสอนครอบคลุมในทุกๆ ย่างก้าวของการดำรงชีวิตของมุสลิม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการประกอบอิบาดะฮฺ การค้าขาย การแต่งงาน และกิจการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต คำสอนของอิสลามเริ่มมีบทบาทต่อชีวิตมุสลิมตั้งแต่ลืมตาดูโลก จนกระทั่งถูกดินกลบหน้า.

เมื่อมีทารกเกิดมา อิสลามมีคำสอนต่างๆ ที่ผู้เป็นพ่อและแม่พึงควรปฏิบัติ จนกระทั่งมีอุละมาอ์บางท่านได้แต่งตำรับตำราเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับบทบัญญัติของทารกแรกเกิด บทบัญญัติบางอย่างเป็นสิ่งที่บรรดาอุละมาอ์มีมติเห็นพ้องต้องกันว่าอนุญาตและส่งเสริมให้ปฏิบัติ เช่น การเลือกชื่อที่ดีสำหรับลูก การแสดงความยินดี เป็นต้น และบางอย่างก็เป็นสิ่งที่บรรดาอุละมาอ์มีทัศนะที่แตกต่างกันเช่น การอะกีเกาะฮฺ การเปิดปากทารก(ตะหฺนีก) และการอะซานใส่หูทารก เป็นต้น

ส่วนเรื่องที่ผู้เขียนใคร่นำเสนอ ณ ที่นี้คือ “**การอะซานใส่หูทารกแรกเกิด**” ซึ่งเป็นเรื่องหนึ่งที่บรรดาอุละมาอ์มีทัศนะที่แตกต่างกันว่าเป็นสุนนะฮฺหรือไม่ โดยจะได้นำเสนอหลักฐานต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้อะซานใส่หูทารกแรกเกิดพร้อมกับวิเคราะห์ตัวบทหลักฐานนั้น ๆ

وصلى الله على نبينا محمد ، وعلى آله وصحبه أجمعين

และขอพรอันประเสริฐจงมีแด่นบีของเรามุหัมมัด แด่วงศ์วาน และเศาะหาบะฮฺของท่านทุกคน

อาบิรฺ สบีล

20 ซุลหิจญะฮฺ 1427

9 มกราคม 2550

สารบัญ

ทัศนะของอุละมาอ์

บรรดาอุละมาอ์มีทัศนะที่แตกต่างกันเกี่ยวกับหุก่มการอะซานใส่หูทารกแรกเกิดออกเป็น 2 ทัศนะ ดังนี้:

1. สุนัตให้อะซานใส่หูทารกแรกเกิด

นั่นคือมัซฮับหะนะฟีย์ ชาฟิอีย์ หัมบะลีย์ และเป็นทัศนะของท่านอัล-หะสัน อัล-บัศรีย์ และในมัซฮับหัมบะลีย์และอุละมาอ์บางท่านจากมัซฮับชาฟิอีย์ยังเสริมการอิกอมะฮฺอีกด้วย[1]

ท่านอิบนุอาบิดีนกล่าวว่า :

“และยังส่งเสริมให้อะซานนอกเหนือจากอะซานเพื่อการละหมาดเช่นการอะซานที่หูทารกแรกเกิด”[2]

ท่านอิมามอัน-นะวะวีย์กล่าวว่า:

“และสุนนะฮฺให้อะซานที่หูของทารกเมื่อเขาได้ถูกคลอดออกมา ไม่ว่าทารกจะเป็นเพศชายหรือหญิงก็ตาม”[3]

และท่านได้กล่าวอีกว่า :

“พรรคพวกของเราบางคนได้ส่งเสริมให้อะซานที่หูขวาของทารกและอิกอมะฮฺที่หูซ้าย”[4]

---

[1] หาชิยะฮฺ ร็อด อัล-มุหฺตารฺ (๑/๓๘๕) , อัล-มัจญ์มูอฺ(๘/๔๓๔) , และอัล-อินศอฟ (๔/๘๓)

[2] หาชิยะฮฺ ร็อด อัล-มุหฺตาร (๑/๓๘๕)

[3] อัล-มัจญ์มูอฺ (๘/๔๔๒)

[4] อัล-อัซการฺ(๑/๑๙๖)

ท่านอัล-มิรฺดาวีย์ได้กล่าวถึงสิ่งที่ส่งเสริมให้ปฏิบัติต่อทารกแรกเกิด และในตอนหนึ่งท่านได้กล่าวว่า :

"อะซานใส่หูทารกแรกเกิด เมื่อเขาได้ถือกำเนิดออกมา"[1]

ท่านอิบนุฎวัยยานกล่าวว่า :

"และสุนัตให้อะซานที่หูขวาของทารกเมื่อเขาได้ถือกำเนิดออกมา และให้อิกอมะฮฺที่หูซ้าย"[2]

2. ส่วนท่านอิหม่ามมาลิกมีทัศนะว่าการอะซานใส่หูทารกแรกเกิด เป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ (มักรูหฺ)

ท่านอบูมุหัมมัด อิบนุ อบีซัยดฺได้กล่าวไว้ในหนังสือ "อัล-ญามิอฺ" ว่า:

"และท่านมาลิกรังเกียจที่จะให้อะซานใส่หูทารกแรกเกิด"

และท่านได้กล่าวในหนังสือ "อัน-นะวาดิรฺ" ว่า:

"และท่านมาลิกได้ปฏิเสธที่จะให้อะซานใส่หูเขา (ทารกแรกเกิด) เมื่อเขาถูกคลอดออกมา"[3]

---

[1] อัล-อินศอฟ (๔/๘๓)

[2] มะนารฺ อัส-สะบีล (๑/๒๗๙)

[3] มะวาฮิบุล ญะลีล(๒/๘๖)

ศึกษาและวิเคราะห์หลักฐาน

หลักฐานที่สนับสนุนการอะซานใส่หูทารกแรกเกิดสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

๑. หลักฐานการอะซานใส่หูทารกเพียงอย่างเดียว ซึ่งมีอยู่ ๓ หะดีษ นั่นคือ

- หะดีษจากท่านอบูรอฟิอฺ เราะฎิยัลลอฮฺ อันฮุ
- หะดีษจากท่านอิบนุอุมัรฺ เราะฎิยัลลอฮฺ อันฮุมา
- หะดีษจากท่านยะตีมอุรฺวะฮฺ เราะฮิมะฮุลลอฮฺ

๒. หลักฐานที่สนับสนุนการอะซานใส่หูขวาและอิกอมะฮฺใส่หูซ้ายของทารกแรกเกิด ซึ่งมีอยู่ ๓ หะดีษ และ 1 อะษัรฺ[1] นั่นคือ

- หะดีษจากท่านอัล-หุสัยนฺ อิบนุ อะลีย์ เราะฎิยัลลอฮฺ อันฮุมา
- หะดีษจากท่านอิบนุอับบาส เราะฎิยัลลอฮฺอันฮุมา
- หะดีษจากท่านอุมมุลฟัฎลฺ เราะฎิยัลลอฮฺ อันฮุมา
- อะษัรฺจากท่านอุมัรฺ อิบนุ อับดิลอะซีซ เราะฮิมะฮุลลอฮฺ

[1] อะษัรฺ ณ ที่นี้หมายถึงสิ่งที่รายงานจากเศาะหาบะฮฺหรือบุคคลหลังจากยุคเศาะหาบะฮฺเช่น ตาบิอีน ตาบิอฺตาบิอีน เป็นต้น

หลักฐานการอะซานใส่หูทารกเพียงอย่างเดียว

๑. หะดีษของท่านอบูรอฟิอฺ

ท่านอบูรอฟิอฺ เราะฎิยัลลอฮุอันฮุ เล่าว่า :

رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم أذن في أذن الحسن بن علي حين ولدته فاطمة بالصلاة.

"ฉันเห็นท่านเราะสูลุลลอฮฺศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม ได้อะซาน -เหมือนกับอะซานเพื่อทำการละหมาด- ที่หูของอัล-หะสัน อิบนุ อะลีย์เมื่อครั้นที่ท่านหญิงฟาฏิมะฮฺได้คลอดเขา"

ตัครีจญ์หะดีษ

หะดีษบันทึกโดยอบูดาวูดในหนังสือ "อัส-สุนัน" เลขที่ : ๕๑๐๕, อัต-ติรมิซีย์ในหนังสือ "อัล-ญามิอฺ" เลขที่ : ๑๕๑๔, อะหฺมัดในหนังสือ "อัล-มุสนัด" เลขที่ : ๒๗๑๘๖ และ ๒๗๑๙๔, อัฏ-เฏาะยาลิสีย์ ในหนังสือ "อัล-มุสนัด" เลขที่ : ๑๐๑๓, อับดุรฺรอซฺซากฺ ในหนังสือ "อัล-มุศ็อนนัฟ" เลขที่ : ๗๙๘๖, อัล-หากิม ในหนังสือ "อัล-มุสตัดร็อก" เลขที่ : ๔๘๙๓, อัฏ-เฏาะบะรอนีย์ ในหนังสือ "อัล-มุอฺญัม อัล-กะบีรฺ" เลขที่ : ๙๓๑, อิบนุอบิดดุนยา ในหนังสือ "อัล-อิยาล" เลขที่ : ๕๔, และอัล-บัยหะกีย์ ในหนังสือ "ชุอับ อัล-อีมาน" เลขที่ : ๘๒๕๒และ๘๒๕3.

ทั้งหมดรายงานด้วยสายรายงานถึงสุฟยาน อัษ-เษารีย์ จากอาศิม อิบนุ อุบัยดิลลาฮฺ จากอุบัยดุลลอฮฺ อิบนุ อบีรอฟิอฺ จากท่านอบูรอฟิอฺ เราะฎิยัลลอฮฺ อันฮฺ.

ข้อมูลนักรายงานหะดีษ

1. สุฟยาน อัษ-เษารีย์ (เสียชีวิตฮ.ศ. ๑๖๑)[1]
   ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: “ษิเกาะฮฺ หาฟิซ ฟะกีหฺ อาบิด อิหม่าม ฮุจญะฮฺ”[2]

๒. อาศิม อิบนุ อุบัยดิลลาฮฺ (เสียชีวิตฮ.ศ ๑๓๒)[3]
   อุละมาอ์ส่วนใหญ่มีทัศนะว่าเขานั้นเฎาะอีฟ
   ท่านยะหฺยา อิบนุ มะอีนกล่าวว่า : “เฎาะอีฟ”[4]
   ท่านอัล-บุคอรีย์ และอบูหาติมกล่าวว่า : “มุงกะรุลหะดีษ”[5]

---

[1] ตักรีบุตตะฮฺซีบ(๓๙๔)

[2] ทั้งหมดคือถ้อยคำที่แสดงถึงความน่าเชื่อถือของนักรายงานหะดีษ และการที่นักหะดีษใช้ถ้อยคำเหล่านี้รวมกันหรือสองคำขึ้นไป หรือกล่าวคำ ๆ หนึ่งซ้ำ นั่นแสดงถึงว่าระดับความน่าเชื่อถือของนักรายงานคนนั้นอยู่ในระดับดีมาก

[3] ตะฮฺซีบุลกะมาล(๑๓/๑๖๑,๓๐๑๔) ตะฮฺซีบุตตะฮฺซีบ(๒/๒๕๔) และตักฺรีบุตตะฮฺซีบ (๔๗๒)

[4] ท่านยะหฺยา อิบนุมะอีนกล่าวว่า: เมื่อฉันกล่าวว่า “เขาเฎาะอีฟ” แล้ว ดังนั้นเขาไม่ใช่บุคคลที่น่าเชื่อถือ และไม่ให้บันทึกหะดีษของเขา (ดู: มะอฺริฟะฮฺ อันวาอฺ อิลมิ อัล-หะดีษ โดยอิบนุศเศาะลาหฺ, หน้า : ๖๑)

[5] ท่านอิหม่ามอัล-บุคอรีย์กล่าวว่า: “ใครก็ตามที่ฉันระบุว่าเขานั้นมุงกะรุลหะดีษ ดังนั้นแล้วไม่อนุญาตให้รายงาน(หะดีษ)จากเขา” (ดู : มีซานุล อิอฺติดาล ๑/๖)

ท่านอิบนุหิบบานกล่าวว่า : "เขาเป็นผู้ที่มีความจำไม่ดี มีความคลาดเคลื่อนมาก มีความผิดพลาดอย่างน่าเกลียด ดังนั้นเขาจึงสมควรถูกละทิ้ง (ในการรายงานหะดีษจากเขา) เนื่องจากมีความผิดพลาดมาก"

ท่านอิบนุคุซัยมะฮฺกล่าวว่า : "ฉันไม่เอาเขามาเป็นหลักฐาน เพราะเขามีความจำไม่ดี"

ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า : "เฎาะอีฟ"

ส่วนท่านอัล-อิจญ์ลีย์มีทัศนะว่า: "เขานั้นไม่เป็นไร"

แต่ทัศนะของอุละมาอ์ส่วนใหญ่ที่มีต่อาศิม อิบนุ อุบัยดิลลาฮฺ ที่ว่าเขานั้นเฎาะอีฟถือเป็นทัศนะที่มีน้ำหนักมากกว่า เนื่องจากมีจำนวนมากกว่า อีกทั้งพวกเขายังมีคำอธิบายว่าทำไมเขาถึงเฎาะอีฟ ดังจะเห็นได้จากคำพูดของอิบนุหิบบาน และอิบนุคุซัยมะฮฺ ซึ่งการตัจญ์รีหฺ[1]ที่มีการอธิบายย่อมมีน้ำหนักมากกว่าการเตาษีกฺ[2]ที่ไม่มีการอธิบายเมื่อมันค้านกัน[3]

3. อุบัยดุลลอฮฺ อิบนุ อบีรอฟิอฺ[4]

ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: "ษิเกาะฮฺ"[5]

---

[1] ตัจญ์รีหฺคือ การกล่าวถึงข้อบกพร่องของนักรายงานหะดีษไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของความน่าเชื่อถือและความจำ เช่นคำกล่าวที่ว่า เฎาะอีฟ ลัยยิน เขาคือจอมโกหก เป็นต้น

[2] เตาษีกคือ การกล่าวถึงความน่าเชื่อถือของนักรายงานหะดีษ เช่นคำกล่าวที่ว่า ษิเกาะฮฺ หุจญะฮฺ มุตกิน หาฟิซ เศาะดูก เป็นต้น

[3] อัรฺ-ร็อฟอฺ วะ อัต-ตักมีล (๑/๑๑๘)

[4] ตักรีบุตตะฮฺซีบ (๔๓๓)

[5] ษิเกาะฮฺ ตามมาตรฐานของอิบนุหะญัรฺ คือความน่าเชื่อถือของนักรายงานที่อยู่ในระดับดี.

4. อบูรอฟิอฺ[1]
   ท่านเป็นคนรับใช้ของท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม เสียชีวิตในตอนต้นของสมัยคิลาฟะฮฺของท่านอะลีย์ อิบนุอบีฏอลิบ เราะฎิยัลลอฮุอันฮุ.

สถานะของหะดีษ

ท่านอัต-ติรมิซีย์กล่าวว่าหะดีษบทนี้เป็นหะดีษที่หะสันเศาะหี้หฺ

แต่ดังที่ได้ทราบมาข้างต้นแล้วว่าในสายรายงานนั้นมีนักรายงานที่เฎาะอีฟ นั่นคือท่านอาศิม อิบนุ อุบัยดิลลาฮฺ แต่ทำไมท่านอัต-ติรฺมิซีย์จึงหุก่มว่าหะดีษข้างต้นเป็นหะดีษที่หะสันเศาะหี้หฺ ?

ทั้งนี้ก็อาจเนื่องมาจาก–วัลลอฮุ อะอฺลัม- ท่านอัต-ติรฺมิซีย์มีทัศนะว่าอาศิมนั้น “เศาะดูก[2]” โดยอ้างคำพูดของท่านอัล-บุคอรีย์ซึ่งท่านได้กล่าวถึงอาศิมว่า “เศาะดูก” [3]

แต่ที่ถูกต้องแล้วท่านอิหม่ามอัล-บุคอรีย์กล่าวว่าเขานั้น “มุงกะรุลหะดีษ” ต่างหาก ดังที่บรรดาอุละมาอ์ได้กล่าวอ้างคำพูดของท่านไว้ในหนังสือต่าง ๆ อีกทั้งท่านอิหม่ามอัล-บุคอรีย์เองก็ยังได้กล่าวไว้ในหนังสือของท่าน นั่นคือหนังสือ “ตารีค อัลกะบีรฺ” ว่า อาศิมนั้น “มุงกะรุลหะดีษ”[4]

---

[1] ตักรีบุตตะฮฺซีบ (๗๓๘)

[2] โดยทั่วไปแล้วเศาะดูกมีระดับความน่าเชื่อถือรองลงจากษิเกาะฮฺ นั่นคือยู่ในขั้นพอใช้ได้ แต่ในบางครั้งก็มีนักหะดีษบางท่านใช้สำนวนนี้โดยมีความหมายว่าษิเกาะฮฺเช่นกัน.

[3] อัล-อิลัล อัล-กะบีรฺ(๓๙๑)

[4] อัต-ตารีค อัล-กะบีรฺ(๖/๔๙๓)

ท่านอัล-หากิมกล่าวว่า: สายรายงานหะดีษนี้ถูกต้อง[1]

แต่ท่านอัซ-ซะฮะบีย์ติงว่า: อาศิมนั้นเฎาะอีฟ[2]

และท่านอิบนุหะญัรเมื่อท่านได้พูดถึงหะดีษของอบูรอฟิอฺ ท่านกล่าวว่า: และจุดรวมของสายรายงานหะดีษบทนี้คืออาศิม อิบนุ อุบัยดิลลาฮฺ และเขานั้นเฎาะอีฟ[3]

ดังนั้นหะดีษบทนี้จึงถือเป็นหะดีษที่เฎาะอีฟ

อนึ่งการที่มีนักวิชาการบางท่านมีทัศนะว่าหะดีษบทนี้เป็นหะดีษที่หะสัน โดยอ้างทัศนะของชัยคฺอัล-อัลบานีย์ ซึ่งท่านได้กล่าวว่าหะดีษบทนี้เป็นหะดีษที่หะสัน[4] แต่แท้ที่จริงแล้วท่านได้เปลี่ยนจากทัศนะนี้ และกล่าวว่าหะดีษอบูรอฟิอฺเป็นหะดีษที่เฎาะอีฟ[5]

และมีหะดีษอีกบทหนึ่งจากท่านอบูรอฟิอฺ เราะฎิยัลลอฮุอันฮุ ท่านได้กล่าวว่า:

" أن النبي صلى الله عليه وسلم أذن في أذن الحسن
والحسين رضي الله عنهما حين ولدا ، وأمر به"

---

[1] อัล-มุสตัดร็อก (๓/๒๑๔)

[2] ตะลีกอตโดยอัซ-ซะฮะบีย์พิมพ์พร้อมกับหนังสืออัล-มุสตัดร็อก (๖/๔๙๓)

[3] อัต-ตัลคีศุลหะบีรฺ(๔/๑๔๙)

[4] อิรวาอุล เฆาะลีล(๔/๔๐๐)

[5] อัส-สิลสิละฮฺ อัฎ-เฎาะอีฟะฮฺ, ลำดับหะดีษที่๓๒๑และ๖๑๒๑

"ท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม ได้อะซานที่หูของอัล-หะสันและอัล-หุสัยนฺ เมื่อครั้นทั้งสองได้ถือกำเนิด และท่านได้สั่งใช้ให้ปฏิบัติเช่นนั้น"[1]

หะดีษบทนี้เป็นหะดีษที่เฎาะอีฟเช่นกัน เพราะเป็นหะดีษที่มีสายรายงานถึงอาศิม อิบนุ อุบัยดิลลาฮฺเช่นกัน อีกทั้งนักรายงานจากท่านอาศิม นั่นคือหัมมาด อิบนุ ชุอัยบฺมีสถานะที่ "เฎาะอีฟ"

ท่านอบูดาวูดถูกถามถึงหัมมาด อิบนุ ชุอัยบฺ แล้วท่านได้ตอบว่า : "พวกเขา (บรรดานักหะดีษ) ต่างได้ละทิ้งหะดีษของเขา"[2]

---

[1] หะดีษบันทึกโดยอัฏ-เฏาะบะรอนีย์ในหนังสือ "อัล-มุอฺญัม อัล-กะบีรฺ" เลขที่: ๙๒๖.

[2] สุอาลาต อัล-อาญุรฺรีย์ (๑/๒๘๙), ลิสานุลมีซาน (๓/๒๗๐), อัล-กามิล ฟี ฎุอะฟาอฺ อัรฺ-ริญาล (๓/๑๕)

๒. หะดีษจากท่านอิบนุอุมัรฺ

ท่านอิบนุอุมัรฺ เราะฎิยัลลอฮฺ อันฮุมา เล่าว่า:

أن النبي صلى الله عليه وسلم أذن في أذن الحسن والحسين رضي الله عنهما حين ولدا

ความว่า: ท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม ได้อะซานที่หูของอัล-หะสัน และอัล-หุสัยนฺ เราะฎิยัลลอฮฺ อันฮุมา ในครั้นที่ทั้งสองได้ถือกำเนิด

ตัครีจญ์หะดีษ

หะดีษบันทึกโดยตะมามในหนังสือ “อัล-ฟะวาอิด”, เลขที่: ๑๒๑๙[1] ด้วยสายรายงานถึงอัล-กอสิม อิบนุ หัฟศฺ อัล-อุมะรีย์ จากอับดุลลอฮฺ อิบนุ ดินารฺ จากท่านอิบนุอุมัรฺ เราะฎิยัลลอฮฺ อันฮุมา.

ข้อมูลนักรายงานหะดีษ

1. อัล-กอสิม อิบนุ หัฟศฺ อัล-อุมะรีย์ (เสียชีวิตฮ.ศ ๒๖๐)[2]
   "หัฟศฺ" เป็นชื่อทวดของท่าน ส่วนชื่อบิดาของท่านคือ "อับดุลลอฮฺ อิบนุ อุมัรฺ"
   ท่านอิมามอะหฺมัดกล่าวว่า: "จอมโกหก กุหะดีษ"
   อบูหาติมกล่าวว่า: "มัตรูก"

---

[1] อ้างจากหนังสือ “อัรฺ-เราฎุล บัสสาม” (๓/๔๔๗).

[2] อัล-ญัรฺหฺ วัด-ตะอฺดีล (๗/๑๑๑), ลิสานุลมีซาน (๗/๓๓๘), ตักรีบุตตะฮฺซีบ (๗๙๒).

ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: "มัตรูก ท่านอิมามอะหฺมัดกล่าวว่า เขานั้นโกหก"

2. อับดุลลอฮฺ อิบนุ ดีนารฺ (เสียชีวิตฮ.ศ ๑๒๗)[1]
ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: "ษิเกาะฮฺ"

3. อิบนุอุมัรฺ เราะฎิยัลลอฮฺ อันฮุมา (เสียชีวิตฮ.ศ ๗๓)[2]
เศาะหาบะฮฺที่เป็นที่รู้จักและเป็นหนึ่งในบรรดาเศาะหาบะฮฺที่รายงานหะดีษจากท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม มากที่สุด.

สถานะของหะดีษ

หะดีษบทนี้ถือเป็นหะดีษที่เฎาะอีฟมากหรือไม่ก็หะดีษปลอม เนื่องจากมีนักรายงานชื่อ "อัล-กอสิม อิบนุ หัฟศฺ" ซึ่งถูกวิพากวิจารณ์อย่างนักในความน่าเชื่อถือ ถึงขั้นอุละมาอ์บางท่านระบุว่าเขาเป็นคนจอมโกหกและกุหะดีษ.

---

[1] ตักรีบุตตะฮฺซีบ (๕๐๔)

[2] อัล-อิศอบะฮฺ (๔/๑๘๑)

๓. วิเคราะห์หะดีษของท่านยะตีมอุรฺวะฮฺ

ท่านยะตีมอุรวะฮฺ เราะฮิมะฮุลลอฮฺ ได้กล่าวว่า:

لما قدم المهاجرون ، أقاموا لا يولد لهم ، فقالوا : سحرتنا اليهود ، حتى كثرت القالة في ذلك ، فكان أول مولود ابن الزبير ، فكبر المسلمون تكبيرة واحدة حتى ارتجت المدينة ، وأمر النبي صلى الله عليه وسلم أبا بكر فأذن في أذنيه بالصلاة

“ครั้นเมื่อบรรดาชาวมุฮาญิรีนได้มาถึงนครมาดีนะฮฺ พวกเขาก็พำนักอยู่โดยไม่มีทารกได้เกิดให้แก่พวกเขาเลย พวกเขาจึงพากันกล่าวว่า พวกยิวได้ทำไสยศาสตร์พวกเราแล้ว จนคำพูดดังกล่าวเริ่มมีมากขึ้น และทารกคนแรกที่เกิดคือ อิบนุอัซ-ซุบัยรฺ ดังนั้นบรรดามุสลิมจึงได้กล่าวตักบีรฺพร้อมเพรียงกันครั้งหนึ่งจนสนั่นหวั่นไหวทั่วนครมะดีนะฮฺ และท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวัสัลลัม ก็ได้ใช้ให้อบูบักรฺอะซานที่หูทั้งสองของเขา”

ตัครีจญ์หะดีษ

หะดีษบทนี้บันทึกโดยอิบนุอัล-เญาซีย์ในหนังสือ “ศิฟะตุล ศอฟวะฮฺ” (๑/๗๖๔), และในหนังสือ “กัชฟุ อัล-มุชกิล มิน หะดีษ อัศ-เศาะหีหัยนฺ” (๔/๑๓), อิบนุชากิรในหนังสือ “ฟะวาตุลวะฟะยาต” (๒/๑๗๒), และอัซ-ซะฮะ

บีย์ในหนังสือ “สิยะรุลอะอฺลาม” (๓/๓๖๕) ทั้งหมดรายงานจากอัล-วากิดีย์ จากมุศอับ อิบนุษาบิต จากยะตีมอุรวะฮฺ.

ข้อมูลนักรายงานหะดีษ

๑.อัล-วากิดีย์(เสียชีวิตฮ.ศ ๒๐๗)[1]

ท่านมีชื่อเต็มว่า มุหัมมัด อิบนุ อุมัรฺ อิบนุ วากิด อัล-อัสละมีย์

ท่านอิมามอะหฺมัด อิบนุหัมบัลกล่าวว่า: “เขาคือจอมโกหก”

ท่านอิมามอัช-ชาฟิอีย์กล่าวว่า: “หนังสือของอัล-วากิดีย์ทุกเล่มล้วนแต่เป็นเรื่องเท็จทั้งสิ้น”

ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: “มัตรูก”[2]

๒.มุศอับ อิบนุษาบิต(เสียชีวิตฮ.ศ๑๕๗)[3]

ท่านอิบนุมะอีนกล่าวว่า: “เฎาะอีฟ”

ท่านอัด-ดาเราะกุฏนีย์กล่าวว่า: “เขาเป็นชาวมะดีนะฮฺ ไม่ใช่บุคคลที่แข็งแรง (ในการรายงานหะดีษ)”

---

[1] ตะฮฺซีบุตตะฮฺซีบ(๓/๖๕๖) และตักฺรีบุตตะฮฺซีบ(๘๘๒)

[2] มัตรูกหมายถึง บุคคลที่หะดีษของเขาสมควรถูกละทิ้ง และหะดีษของเขาถือว่าอยู่ในระดับที่เฎาะอีฟมาก ไม่สามารถนำมาเป็นหลักฐานได้ถึงแม้ว่าจะมีสายรายงานอื่นสมทบก็ตาม สำนวนนี้มักจะใช้กับบุคคลที่ไม่มีความน่าเชื่อถือด้านคุณธรรม เช่นถูกกล่าวหาว่าโกหก แต่ทั้งนี้ก็มีการใช้สำนวนนี้กับบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือด้านคุณธรรมแต่ขาดความน่าเชื่อถือด้านความจำเช่นกัน.

[3] ตะฮฺซีบุตตะฮฺซีบ(๔/๘๓) และตักฺรีบุตตะฮฺซีบ(๙๔๐)

ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: "ลัยยินุลหะดีษ[1] และเขานั้นเป็นนักอิบาดะฮฺ"

๓. ยะตีมอุรวะฮฺ (เสียชีวิตฮ.ศ ๑๓๐ กว่า)[2]

เขามีชื่อว่า อบูอัล-อัสวัด มุหัมมัด อิบนุ อับดิรฺเราะฮฺมาน อิบนุ เนาฟัล

ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: "ษิเกาะฮฺ"

สถานะหะดีษ

หะดีษข้างต้นถือเป็นหะดีษที่เฎาะอีฟมาก เนื่องจาก

1. มีบุคคลที่ถูกวิจารณ์ในความน่าเชื่อถือ นั่นคืออัล-วากิดีย์ และมุศอับ อิบนุ ษาบิต อีกทั้งอัล-วากิดีย์ยังถูกวิจารณ์อย่างนักอีกด้วย
๒. ขาดตอนระหว่างสายรายงาน นั่นคือ

---

[1] ลัยยินตามนิยามของอิบนุหะญัรฺมีสามเงื่อนไข คือ ๑.บุคคลที่รายงานหะดีษน้อย ๒.ไม่เป็นที่ปรากฏว่าหะดีษที่เขารายงานถูกละทิ้งจากบรรดานักหะดีษ และ ๓. รายงานหะดีษเพียงคนเดียว (ตะฟัรฺรุด). โดยทั่วไปแล้วหะดีษของบุคคลที่ถูกวิจารณ์ว่า "ลัยยิน" นั้นเฎาะอีฟ แต่สามารถยกหะดับเป็นหะสันได้เมื่อมีสายรายงานอื่นสมทบ ส่วนท่านอิบนุหะญัรฺนั้นบางทีท่านใช้สำนวนนี้กับนักรายงานที่มีความน่าเชื่อถือเช่นกัน ฉะนั้นนักรายงานที่อิบนุหะญัรฺกล่าวว่าลัยยินจำเป็นต้องศึกษารายละเอียดแต่ละบุคคลประกอบกับทัศนะของอุละมาอ์ท่านอื่น ๆ (ดู ลัยยินุลหะดีษ อินดะอิบนิ หะญัรฺ โดยนะอีม อะสัด อัศ-เศาะดะฟีย์, เผยแพร่โดยนิตยาสารมหาวิทยาลัยอิสลาม เมืองฆ็อซซะฮฺ, ปี ๒๐๐๔, หน้า ๖๗-๑๑๘.

[2] ตักฺรีบุตตะฮฺซีบ(๗๘๑)

๒.๑ ผู้บันทึกหะดีษต่างรายงานจากอัล-วากิดีย์ทั้งสิ้น ซึ่งผู้บันทึกไม่ได้ร่วมสมัยและไม่ได้ฟังจากอัล-วากิดีย์ ดังนั้นสายรายงานดังกล่าวจึงขาดตอนระหว่างผู้บันทึกกับอัล-วากิดีย์ หรือที่เรียกว่า “มุอัลลัก”

2.2 ท่านยะตีมอุรวะฮฺ คือตาบิอีน และไม่ได้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์ฮิจญ์เราะฮฺ ดังนั้นการรายงานขอเขาถือเป็น “มุรฺสัล”

2. เรื่องราวการเกิดของอิบนอัซ-ซซุบัยรฺ ซึ่งเป็นทารกคนแรกของชาวมุฮาญิรีนที่เกิดในนครมะดีนะฮฺ และท่านนบีก็ได้เปิดปาก(ตะหฺนีก) ตั้งชื่อ และดุอาอฺให้แก่เขา เรื่องราวดังกล่าวมีบันทึกในหนังสือหะดีษที่เศาะหี้หฺ แต่ทั้งนี้ไม่ได้ระบุว่าท่านนบีนั้นได้สั่งใช้ให้ท่านอบูบักรฺอะซานใส่หูของอิบนุอัซ-ซุบัยรฺเลย.

หลักฐานการอะซานใส่หูขวาของทารกและอิกอมะฮฺที่หูซ้าย

๔. วิเคราะห์หะดีษของท่านอัล–หุสัยนฺ อิบนุ อะลีย์

ท่านอัล-หุสัยนฺ[1] อิบนุ อะลีย์ เราะฎิยัลลอฮุอันฮุมา ได้เล่าว่า: ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัมได้กล่าวว่า:

من ولد له ولد فأذن في أذنه اليمنى وأقام في أذنه اليسرى
لم تضره أم الصبيان

ความว่า: ใครก็ตามที่ได้ให้กำเนิดแก่เขาซึ่งทารก แล้วเขาก็ได้อะซานที่หูขวาของทารกและอิกอมะฮฺที่หูซ้าย ดังนั้นญินจะไม่ทำอันตรายแก่ทารกได้เลย.

ตัครีจญ์หะดีษ

หะดีษบันทึกโดยอัล-บัยหะกีย์ในหนังสือ "ชุอะบุล อีมาน" เลขที่: ๘๒๕๔, อิบนุอะดีย์ในหนังสือ "อัล-กามิล" (๗/๑๙๘), อบูยะอฺลาในหนังสือ "อัล-มุสนัด" เลขที่: ๖๗๘๐, อิบนุอัส-สุนนีย์ในหนังสือ "อะมัล อัล-เยามฺ วัลลัยละฮฺ" เลขที่: ๖๒๓, อิบนุอะสากิรฺในหนังสือ "ตะรีคฺ ดิมัชกฺ" (๕๗/๒๘๑), และอบูบิชรอนในหนังสือ "อัล-อะมาลีย์" เลขที่: ๔๙๐, ทั้งหมดรายงานด้วยสายรายงานถึงท่านยะหฺยา อิบนุล อะลาอฺ อัร-รอซีย์ จากท่านมัรวาน อิบนุ สาลิม จากท่านฏ็อลหะฮฺ อิบนุ อุบัยดิลลาฮฺ จากท่านอัล-หุสัยนฺ อิบนุ อะลีย์

[1] ในหนังสือบางเล่มเขียนว่า "อัล-หะสัน" แต่ที่ถูกต้องคือ "อัล-หุสัยนฺ" ดังที่ได้ระบุ

ข้อมูลนักรายงานหะดีษ

๑. ยะหฺยา อิบนุ อัล-อะลาอฺ อัรฺ-รอซีย์ (เสียชีวิตประมาณฮ.ศ๑๖๐)[1]

ท่านอิบนุมะอีนกล่าวว่า: “เขาไม่ใช่บุคคลที่น่าเชื่อถือ”

ท่านอิหม่ามอะหฺมัด อิบนุ หัมบัลกล่าวว่า: “เขาเป็นคนจอมโกหกกุหะดีษ”

ท่านอัมรฺ อิบนุ อะลีย์ อัน-นะสาอีย์ และอัด-ดาเราะกุฏนีย์กล่าวว่า: “มัตรูกุลหะดีษ”

ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: “เขาถูกกล่าวว่าเป็นผู้กุหะดีษ”

๒. มัรวาน อิบนุ สาลิม อัล-ฆิฟารีย์ (เสียชีวิตประมาณฮ.ศ๑๘๔)[2]

ท่านอิหม่ามอะหฺมัด อัล-อุก็อยลีย์ และอัน-นะสาอีย์กล่าวว่า: “เขาไม่ใช่บุคคลที่น่าเชื่อถือ”

ท่านอัล-บุคอรีย์ มุสลิม และอบูนุอัยมฺกล่าวว่า: “มุงกะรุลหะดีษ”

ท่านอบูอะรูบะฮฺ อัลหัรฺ-รอนีย์กล่าวว่า: “เขาได้กุหะดีษ”

ท่านอัด-ดาเราะกุฏนีย์กล่าวว่า: “มัตรูกุลหะดีษ”

ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: “มัตรูก ท่านอัส-สาญีย์และคนอื่นๆ กล่าวหาว่าเขานั้นเป็นคนที่กุหะดีษ”

๓. ฏอลหะฮฺ อิบนุ อุบัยดิลลาฮฺ อัล-อุก็อยลีย์[1]

---

[1] ตะฮฺซีบุล กะมาล(๓๑/๑๖๕ , ๖๘๙๕), ตะฮฺซีบุตตะฮฺซีบ(๔/๓๘๐), และตักฺรีบุตตะฮฺซีบ(๑๐๖๓)

[2] ตะฮฺซีบุล กะมาล(๒๗/๑๐๗ , ๕๘๗๓), ตะฮฺซีบุตตะฮฺซีบ(๔/๕๐), และตักฺรีบุตตะฮฺซีบ(๙๓๑)

ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: เขาคือบุคคลที่ไม่เป็นที่รู้จัก (มัจญ์ฮูล)[1]

๔. อัล-หุสัยนฺ อิบนุ อะลีย์[2]

ท่านคือหลานชายของท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม เกิดเมื่อฮ.ศที่ ๔ ท่านอะนัสกล่าวว่าท่านอัล-หุสัยนฺนั้นมีส่วนคล้ายคลึงกับท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม มากที่สุด ท่านเสียชีวิตในปีฮ.ศ ที่๖๑.

สถานะของหะดีษ

หะดีษเมาฎูอฺ เนื่องจากมีผู้รายงานสองคนที่ถูกวิจารณ์ว่าเป็นผู้กุหะดีษ นั่นคือยะหฺยา อิบนุ อัล-อะลาอฺ อัล-เญาซีย์ และมัรวาน อิบนุ สาลิม อัล-ฆิฟารีย์ อีกทั้งยังมีนักรายงานหะดีษที่ไม่เป็นที่รู้จักอีกด้วย นั่นคือท่านฎอลหะฮฺ อิบนุ อุบัยดิลลาฮฺ อัล-อุก็อยลีย์.

---

[1] ตักรีบุตตะฮฺซีบ (๓๓๗)

[2] ตะฮฺซีบุตตะฮฺซีบ (๑/๔๒๖)

๕. วิเคราะห์หะดีษของท่านอิบนุอับบาส

ท่านอิบนุอับบาส เราะฎิยัลลอฮุอันฮุมา ได้เล่าว่า:

أن النبي صلى الله عليه وسلم أذن في أذن الحسن بن علي يوم ولد ، فأذن في اليمنى وأقام في اليسرى

ความว่า: ท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม ได้อะซานที่หูของอัล-หะสัน อิบนุ อะลีย์ในวันที่เขาเกิด โดยได้อะซานที่หูขวาและอิกอมะฮฺที่หูซ้าย.

ตัครีจญ์หะดีษ

หะดีษบันทึกโดยอัล-บัยหะกีย์ในหนังสือ "ชุอับ อัล-อีมาน" เลขที่: ๘๒๕๕, ด้วยสายรายงานถึงมุหัมมัด อิบนุ ยูนุส อัล-กุดัยมีย์ จากอัล-หะสัน อิบนุ อัมรฺ อิบนุ สัยฟฺ จากอัล-กอสิม อิบนุ มุฏ็อยยับ จากมันศูรฺ อิบนุ เศาะฟีย ยะฮฺ จากอบูมะอฺบัด จากท่านอิบนุ อับบาส

ข้อมูลนักรายงานหะดีษ

๑. มุหัมมัด อิบนุ ยูนุส อัล-กุดัยมีย์ (เสียชีวิตฮ.ศ๒๘๖)[1]

[1] อัล-มัจญ์รูหีน โดยอิบนุหิบบาน (๒/๓๑๒), ตะฮฺซีบุล กะมาล(๑๓/๑๓๐ , ๒๙๗๕) , มีซาน อัล-อิอฺติดาล (๖/๓๗๘), ตะฮฺซีบุตตะฮฺซีบ(๓/๗๔๑) และตักรีบบุตตะฮฺซีบ (๖๔๑๙).

ท่านอัล-เคาะฏีบกล่าวว่า: “เขาเป็นบุคคลที่จดจำหะดีษ และรายงานหะดีษมาก เขาได้เดินทางและฟังหะดีษที่หิญาซและเยเมน หลังจากนั้นเขาก็พำนักอยู่ที่แบกแดก และเขาก็ยังคงเป็นที่รู้จักในหมู่ชาวหิญาซในเรื่องของความจำและการศึกษา จนกระทั่งเขามีการรายงานหะดีษที่เฌาะรีบ[1]และมุงกัรฺ[2]อย่างมากมาย ดังนั้นนักหะดีษบางคนเลยระงับการรายงานหะดีษจากเขา”

และในอีกตอนหนึ่งท่านกล่าวอีกว่า: “ไม่มีหลักฐานสำหรับผู้ที่กล่าวหาว่าเขา (หมายถึงอัล-กุดัยมีย์) เป็นผู้ที่โกหก เพราะอาจเป็นไปได้ที่หารูนอาจฟังจากมุหัมมัด อิบนุ อัล-กอสิม และไม่ได้ฟังจากเขา (หมายถึงอัล-กุดัยมีย์)”[3]

ท่านมูสา อิบนุหารูนกล่าวว่า: อัล-กุดัยมีย์ได้พูดโกหกต่อหน้าฉัน เขากล่าวต่อฉันว่า: “ฉัน (หมายถึงอัล-กุดัยมีย์) ได้บันทึกหะดีษ

---

[1] คำว่าเฌาะรีบมีหลายความหมาย เช่นการรายงาน โดยไม่มีนักรายงานคนอื่นร่วมสมทบด้วย ซึ่งหะดีษเฌาะรีบนี้อาจเป็นหะดีษที่เศาะหี้หฺ นี้คือความหมายตามนิยามศัพท์ของนักหะดีษรุ่นหลัง ส่วนนักหะดีษรุ่นก่อนมักจะใช้สำนวนนี้เพื่อสื่อถึงความไม่ถูกต้องของหะดีษ ท่านอิหม่ามอะหฺมัดกล่าวว่า: “ท่านจงอย่าบันทึกหะดีษเฌาะรีบ เพราะมันมุงกัรฺ และส่วนมากแล้วมาจากการรายงานของบุคคลที่เฎาะอีฟ”

[2] คำว่ามุงกัร มีหลายความหมายเช่น การรายงานของบุคคลที่เฎาะอีฟที่ค้านกับการรายงานของบุคคลที่ษิเกาะฮฺ การรายงานของบุคคลที่เฎาะอีฟที่ไม่มีนักรายงานคนอื่นรายงานร่วม และการรายงานหะดีษของบุคคลที่ษิเกาะฮฺโดยที่ไม่มีนักรายงานคนอื่นร่วม ถึงแม้ว่าการรายงานของเขาจะไม่ค้านกับการรายงานของคนอื่นก็ตาม เป็นต้น

[3] หมายความว่าผู้ที่โกหกที่แท้จริงคือ มุหัมมัด อิบนุ อัล-กอสิม ซึ่งท่านหารูนได้รายงานหะดีษจากเขา แต่ท่านหารูนเกิดพลาดพลั้งโดยกล่าวว่า มุหัมมัด อิบนุ ยูนุส อัล-กุดัยมีย์.

จากพ่อของท่านในมัจลิสของมุหัมมัด อิบนุสาบิก"[1] และแท้จริงฉัน (หมายถึงมูสา อิบนุหารูน) ได้ยินพ่อของฉันกล่าวว่า: "ฉันไม่เคยบันทึกอะไรจากมุหัมมัด อิบนุสาบิกเลย และฉันก็ไม่เคยพบเขา"

ท่านอิบนุอะดีย์กล่าวเสริมว่า: และท่านอัล-เคาะฏีบไม่สามารถตอบโต้ข้อกล่าวหานี้ได้ เพราะความอาจเป็นไปได้ในข้างต้น

ท่านอัด-ดาเราะกุฏนีย์กล่าวว่า: "ท่านอัล-กุดัยมีย์ถูกกล่าวหาว่ากุหะดีษ"

ท่านอิบนุหิบบานกล่าวว่า: "เขานั้นได้กุหะดีษ"

ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: "เฎาะอีฟ"

๒. อัล-หะสัน อิบนุ อัมรฺ อิบนุ สัยฟฺ (เสียชีวิตปีฮ.ศ๒๒๔)[2]

ท่านอัล-บุคอรีย์กล่าวว่า: "เขาเป็นคนจอมโกหก"

ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: "มัตรูก"

๓. อัล-กอสิม อิบนุ มุฏ็อยยับ[3]

อิบนุหิบบานกล่าวว่า: "เขานั้นเป็นผู้ที่มีความผิดพลาดมาก ดังนั้นสมควรที่เขาจะถูกละทิ้ง"

ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: "เขานั้นลัยยิน"[1]

---

[1] หมายความว่าท่านอัล-กุดัยมีย์ได้บันทึกหะดีษจากพ่อของมูสา อิบนุ หารูน ซึ่งหะดีษที่พ่อของเขาบันทึกจากมุหัมมัด อิบนุ สาบิก

[2] ตะฮฺซีบุต ตะฮฺซีบ(๑/๔๑๐) และตักรีบุตตะฮฺซีบ(๒๔๑)

[3] ตะฮฺซีบุต ตะฮฺซีบ(๓/๔๒๒) และตักรีบุตตะฮฺซีบ: (๗๙๕)

๔. มันศูรฺ อิบนุ เศาะฟียฺยะฮฺ(เสียชีวิตปีฮ.ศ ๑๓๗ หรือ๑๓๘)[2]

เศาะฟียะฮฺคือชื่อมารดาของเขา ส่วนบิดาของเขานั้นชื่อว่าอับดุรฺเราะฮฺมาน

ท่านอบูหาติมกล่าวว่า: “ศอลิหุลหะดีษ”[3]

ท่านอันนะสาอีย์กล่าวว่า: “เขานั้นษิเกาะฮฺ”

ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: “เขานั้นษิเกาะฮฺ และไม่ถูกต้องที่ท่านอิบนุหัซมฺกล่าวว่าเขานั้นเฎาะอีฟ”

๔. อบูมะอฺบัด(เสียชีวิตฮ.ศ ๑๙๙)[4]

ท่านมีชื่อว่านาฟิซ เป็นคนใช้ของท่านอิบนุอับบาส

ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: “เขานั้นษิเกาะฮฺ”

๕. อิบนุ อับบาส[5]

ท่านมีชื่อว่า อับดุลลอฮฺ อิบนุ อับบาส ท่านคือเศาะหาบะฮฺของท่านนบีที่มีชื่อเสียง และเป็นลูกพี่ลูกน้องกับท่านนบีอีกด้วย ท่าน

---

[1] อ้างแล้วในหน้าที่ ๑๒, เชิงอรรถที่ ๒.

[2] ตะฮฺซีบุต ตะฮฺซีบ(๔/๑๕๘) และตักรีบุตตะฮฺซีบ: (๙๗๓)

[3] ศอลิหุลหะดีษ หมายถึงหะดีษสามารถนำมาเป็นหลักฐานหรือสามารถนำมายกระดับเมื่อมีหะดีษอื่นรายงานสมทบ

[4] ตักรีบุตตะฮฺซีบ(๙๙๓)

[5] ตะฮฺซีบุตตะฮฺซีบ(๒/๓๖๔)

เสียชีวิตที่เมืองฏออีฟในปีฮิจเราะฮฺศักราชที่๖๘ในสมัยเคาะลีฟะฮฺของอิบนุอัซ-ซุบัยรฺ

สถานะหะดีษ

หะดีษข้างต้นเป็นหะดีษเมาฎูอฺ (ปลอม) เนื่องจากมีบุคคลที่ถูกวิจารณ์ว่าเป็นบุคคลที่โกหกถึงสองคน นั่นคือมุหัมมัด อิบนุ ยูนุส อัล-กุดัยมีย์ และอัล-หะสัน อิบนุ อัมรฺ

๖. วิเคราะห์หะดีษของอุมมุอัล–ฟัฎลฺ

หะดีษของอุมมุอัล-ฟัฎลฺ เราะฎิยัลลอฮุอันฮา เป็นหะดีษที่มีเนื้อหายาว ในตอนหนึ่งของหะดีษนางได้กล่าวว่า:

فلما وضعته أتيت به رسول الله صلى الله عليه وسلم فأذن في أذنه اليمنى وأقام في أذنه اليسرى

ความว่า: เมื่อครั้นฉันได้คลอดเขา ฉันก็ได้พาเขามาพบกับท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม แล้วท่านก็ได้อะซานที่หูขวาของเขา และอิกอมะฮฺที่หูซ้าย.

ตัครีจญ์หะดีษ

หะดีษบันทึกโดยอัล-เคาะฏีบ อัล-บัฆดาดีย์ในหนังสือ “ตารีคบัฆดาด” (๑/๓๗๑), อัฏ-เฏาะบะรอนีย์ในหนังสือ “อัล-มุอฺญัม อัล-เอาสัฏ” เลขที่: ๙๒๕๐, อิบนุอะสากิรในหนังสือ “ตารีค ดิมัชกฺ” (๒๖/๓๕๑-๓๕๒), และอิบนุอัล-เญาซีย์ในหนังสือ “อัล-อิลัล อัล-มุตะนาฮิยะฮฺ” (๑/๒๙๒) ด้วยสายรายงานถึงอะหฺมัด อิบนุ เราะชัด อัล-หิลาลีย์ จากสะอีด อิบนุ คุษัยมฺ จากหันเซาะละฮฺ จากฏอวูส จากอิบนุอับบาส จากอุมมุลฟัฎลฺ

ข้อมูลนักรายงานหะดีษ

1. อะหฺมัด อิบนุ เราะชัด[1] อัลหิลาลีย์

---

[1] นักหะดีษบางท่านระบุว่า “อิบนุรอชิด”

ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: "และอะหฺมัดนั้นเฎาะอีฟมาก[1]

2. สะอีด อิบนุ คุษัยมฺ(เสียชีวิตฮ.ศ๑๘๐)[2]
อิบนุมะอีนกล่าวว่า: “ษิเกาะฮฺ”
อบูซุรฺอะฮฺกล่าวว่า: “เขานั้นไม่เป็นไร”
อิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: “เศาะดูก ถูกกล่าวหาว่าเป็นชีอะฮฺ และมีความผิดพลาดมาก”

3. หันเซาะละฮฺ(เสียชีวิตฮ.ศ๑๕๑)[3]
ท่านอะหมัดกล่าวว่า: “ษิเกาะฮฺ ษิเกาะฮฺ”
ท่านอบูซุรอะฮฺ อบูดาวูด และอันนะสาอีย์กล่าวว่า: “ษิเกาะฮฺ”
ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: “ษิเกาะฮฺ หุจญะฮฺ”

4. ฎอวูส(เสียชีวิตฮ.ศ๑๐๖)[4]
ท่านคือฎอวูส อิบนุ ก็อยสาน
อิบนุมะอีนและอบูซุรฺอะฮฺกล่าวว่า: “ษิเกาะฮฺ”

---

[1] อัต-ตัลคีศ อัล-หะบีรฺ (๑/๑๙๗)

[2] ตะฮฺซีบุต ตะฮฺซีบ(๒/๑๕) และตักรีบุตตะฮฺซีบ(376)

[3] ตะฮฺซีบุต ตะฮฺซีบ(๑/๕๐๔) และตักรีบุตตะฮฺซีบ(๒๗๙) อนึ่งท่านอิบนุเญาซีย์คิดว่าหันเซาะละฮฺท่านนี้คือหันเซาะละฮฺ อัส-สะดูสีย์ แต่ที่จริงแล้วท่านคือหันเซาะละฮฺ อิบนุ อบีสุฟยาน ดังที่ปรากฏในสายรายงานของอัลเคาะฎีบ อัล-บัฆดาดีย์

[4] ตะฮฺซีบุต ตะฮฺซีบ(๒/๒๓๕) และตักรีบุตตะฮฺซีบ(๓๔๖๒)

ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: “ษิเกาะฮฺ ฟะกีหฺ ฟาฎิล”

5. อิบนุอับบาส[1]

6. อุมมุลฟัฎลฺ[2]
นางมีชื่อว่าลุบานะฮฺ บินติ อัล-หาริษ เป็นพี่น้องกับอุมมุลมุมินีน มัยมูนะฮฺ นางคือผู้หญิงคนแรกที่เข้ารับอิสลามหลังจากท่านหญิงเคาะดีญะฮฺ นางเสียชีวิตในสมัยคิลาฟะฮฺของท่านอุษมาน

สถานะของหะดีษ

หะดีษบทนี้เป็นหะดีษเมาฎูอฺ (ปลอม) เนื่องจากมีนักรายงานที่ถูกวิจารณ์อย่างนักในเรื่องความน่าเชื่อถือ

ท่านอิบนุอัล-เญาซีย์กล่าวว่า: “และหะดีษนี้เป็นหะดีษที่ไม่ถูกต้อง”[3]

ท่านอัซซะฮะบีย์กล่าวว่า: “เป็นเรื่องราวที่กุเท็จ”[4]

และท่านได้กล่าวอีกในตอนหนึ่งว่า: “เป็นเรื่องที่กุขึ้นโดยอะหฺมัด อิบนุ รอชิดด้วยความเขลา”[5].

---

[1] ดูหน้าที่๑๗

[2] ตะฮฺซีบุต ตะฮฺซีบ(๔/๖๘๗)

[3] อัล-อิลัล อัล-มุตะนาฮิยะฮฺ (๑/๒๙๒)

[4] อัล-มีซาน(๑/๒๓๔), ตัลคีศ อัล-อิลัล อัล-มุตะนาฮิยะฮฺ (๑๐๑)

[5] อ้างแล้ว

อีกทั้งเนื้อหาของหะดีษบทนี้ ยังมีข้อขัดแย้งกับประวัติศาสตร์ที่ถูกต้องนั่นคือ เรื่องดังกล่าวที่ระบุในหะดีษบทนี้ เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นที่นครมักกะฮฺ ก่อนการฮิจญ์เราะฮฺสู่นครมะดีนะฮฺ ซึ่งช่วงนั้นการอะซานยังไม่ถูกบัญญัติ เพราะการอะซานถูกบัญญัติในปีฮ.ศที่ ๑[1] ครั้นเมื่อท่านนบีได้ฮิจญ์เราะฮฺสู่นครมะดีนะฮฺแล้ว ดังนั้นท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม จะกล่าวถ้อยคำอะซานได้อย่างไร เมื่อในตอนนั้นยังไม่มีการอะซานเลย.

---

1 อัลมัจญ์มูอฺโดยอิหม่ามอัน-นะวะวีย์(๓/๑๒๙)

๗. วิเคราะห์อะษัรฺของท่านอุมัรฺ อิบนุ อับดิลอะซีซ

ท่านอับดุลลอฮฺ อิบนุ อบีบักรฺ เราะฮิมะฮุลลอฮฺ เล่าว่า:

أن عمر بن عبد العزيز كان إذا ولد له ولد ، أخذه كماهو في خرقته ، فأذن في أذنه اليمنى ، وأقام في اليسرى

ความว่า: ท่านอุมัร อิบนุ อับดิลอะซีซนั้นเมื่อได้มีทารกถูกคลอดให้แก่ท่าน ท่านจะเอาทารกดังที่ทารกนอยู่ในผ้าอุ้ม แล้วท่านก็จะอะซานใส่ที่หูขวาและอิกอมะฮฺที่หูซ้าย.

ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: ฉันไม่เห็นว่ามันจะมีสายรายงานเลย[1]

แต่ที่จริงแล้วอะษัรข้างต้นมีสายรายงาน ซึ่งบันทึกโดยอับดุรฺรอซซากในหนังสือ “อัล-มุศ็อนนัฟ” เลขที่: ๗๙๘๕. จากอิบนุอบียะหฺยา จากอับดุลลอฮฺ อิบนุ อบีบักรฺ

แต่ทั้งนี้หากความหมายของท่านอิบนุหะญัรคือไม่มีสายรายงานที่ถูกต้อง ก็เป็นเรื่องที่ถูกต้องเนื่องจากอิบนุอบียะหฺยา ซึ่งมีชื่อเต็มว่า อิบรอฮีม อิบนุ มุหัมมัด อิบนุ อบียะหฺยา[2]มีความบกพร่องอย่างหนักในความน่าเชื่อถือ

ท่านอิหม่ามมาลิกกล่าวว่า: “เขาไม่ใช่บุคคลที่น่าเชื่อถือในศาสนาของเขา”

ท่านยะหฺยา อิบนุสะอีดกล่าวว่า: “เขาคือจอมโกหก”

---

[1] อัต-ตัลคีศ อัล-หะบีร(๔/๒๗๓)

[2] อัฎ-ฎุอะฟาอฺ โดยอัล-อุก็อยลีย์ (๑/๖๓), ตะฮฺซีบ อัล-กะมาล(๒/๑๘๖), และตักรีบุตตะฮฺซีบ (๑๑๘)

ท่านอิบนุหะญัรฺกล่าวว่า: “มัตรูก”

สถานะของอะษัร

อะษัรของท่านอุมัร อิบนุอับดิลอะซีซ ถือว่าเฎาะอีฟมาก เนื่องจากในสายรายงานมีบุคคลที่ถูกวิจารณ์อย่างนักในความน่าเชื่อถือนั่น คือ อิบรอฮีม อิบนุ มุหัมมัด อิบนุอบียะหฺยา

สรุป

๑. ไม่มีหลักฐานที่ถูกต้องไม่ว่าจากสุนนะฮฺของท่านนบี ศ็อลลัลลอฮฺ อะลัยฮิ วะสัลลัม หรือการปฏิบัติของบรรดาสลัฟเกี่ยวกับการอะซานใส่หูทารกแรกเกิด หรือการอะซานใส่หูขวาและอิกอมะฮฺใส่หูซ้าย ถึงแม้ว่าหะดีษเกี่ยวกับเรื่องนี้จะมีอยู่หลายหะดีษก็ตาม แต่ก็ไม่สามรถยกระดับจากเฎาะอีฟขึ้นมาเป็นหะสันได้ เนื่องจากเป็นหะดีษที่อยู่ในระดับที่เฎาะอีฟมาก.

๒. มีการกล่าวอ้างว่าการอะซานใส่หูทารกแรกเกิดเป็นการปฏิบัติที่สืบเนื่องกัน กรณีนี้ก็ต้องศึกษาและตรวจสอบในความถูกต้องด้วย เนื่องจากว่าท่านอิมามมาลิก ผู้ซึ่งมีทัศนะว่าการปฏิบัติของชาวมะดีนะฮฺ (อะมัล อะฮฺลิ อัล-มะดีนะฮฺ) สามารถนำเอามาเป็นหลักฐานได้ แต่ถึงกระนั้นท่านก็มีทัศนะในเรื่องนี้ว่าเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ ซึ่งถ้าหากว่ามันเป็นการปฏิบัติที่สืบเนื่องกันในหมู่สลัฟแล้ว ณ นครมะดีนะฮฺก็ต้องมีการปฏิบัติอยู่ด้วย แต่ท่านอิหม่ามมาลิกกลับมีทัศนะว่ามันเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ ซึ่งส่อให้เห็นว่าชาวมะดีนะฮฺไม่ได้ปฏิบัติ.

บรรณานุกรม

๑. ญาสิม อิบนุ สุลัยมาน อัล-ฟุหัยดฺ อัด-เดาสะรีย์. ๑๙๙๒. **อัรฺ-เราฎุล บัสสาม บิ ตัรฺตีบ วะตัคฺรีจญ์ ฟะวาอิด ตะมาม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. เบรุต : ดารฺ อัล-บะชาอิรฺ อัล-อิสลามิยฺยะฮฺ.

๒. มุหัมมัด อิบนุ ชากิรฺ. ๑๙๗๔. **ฟะวาต อัล-วะฟะยาต**. พิมพ์ครั้งที่๑. เบรุต : ดารฺ ศอดิรฺ.

๓. อบูดาวูด. สุลัยมาน อิบนุ อัล-อัชอัษ อัส-สะญิสตานีย์. ๑๓๗๙. **สุอาลาต อัล-อาญุรฺรีย์**. พิมพ์ครั้งที่๑. มะดีนะฮฺ : มหาวิทยาลัยอิสลาม.

๔. อบูดาวูด. สุลัยมาน อิบนุ อัล-อัชอัษ อัล-สะญิสตานีย์. ๑๙๙๗. **อัสสุนัน**. พิมพ์ครั้งที่๑. เบรุต : ดารฺ อิบนิ หัซมฺ.

๕. อบูยะอฺลา. อะหฺมัด อิบนุ อะลีย์. ๑๙๘๔. **อัล-มุสนัด**. พิมพ์ครั้งที่๑. ดามัสกัส : ดารฺ อัล-มะมูน ลิ อัต-ตุรอษ.

๖. อะหฺมัด อิบนุ หันบัล. ๑๙๙๕. **อัลมุสนัด**. พิมพ์ครั้งที่๑. ซีเรีย : มุอัสสะสะฮฺ อัรฺริสาละฮฺ.

๗. อัซ-ซะฮะบีย์. มุหัมมัด อิบนุ อะหฺมัด. ๑๙๙๘. **ตัลคีศ อัล-อิลัล อัล-มุตะนาฮิยะฮฺ**. พิมพ์ครั้งที่๑. ริยาด : มักตะบะฮฺ อัรฺ-รุชดฺ.

๘. อัซ-ซะฮะบีย์. มุหัมมัด อิบนุ อะหฺมัด. ๑๙๙๕. **มีซาน อัล-อิอฺติดาล**. พิมพ์ครั้งที่๑. เบรุต : ดารฺ อัล-กุตุบ อัล-อิลมิยฺยะฮฺ.

๙. อัซ-ซะฮะบีย์. มุหัมมัด อิบนุ อะหฺมัด. ๑๙๘๒. **สิยัรฺ อัล-อะอฺลาม อัน-นุบะลาอฺ**. พิมพ์ครั้งที่๒. เบรุต : มุอัสสะสะฮฺ อัรฺ-ริสาละฮฺ.

๑๐. อัฏ-เฏาะบะรอนีย์. สุลัยมาน อิบนุ อะหฺมัด. ๑๙๘๓. **อัล-มุอฺญัม อัล-กะบีรฺ**. พิมพ์ครั้งที่๒. มูศิล : มักตะบะฮฺ อัล-อุลูม วะ อัล-หิกัม.
๑๑. อัฏ-เฏาะบะรอนีย์. สุลัยมาน อิบนุ อะหฺมัด. ๑๙๙๓. **อัล-มุอฺญัม อัล-เอาสัฏ**. พิมพ์ครั้งที่๑. ไคโร : ดารฺ อัล-หะเราะมัยนฺ.
๑๒. อัตติรฺมิซีย์. มุหัมมัด อิบนุ อีสา อิบนุ เสาเราะฮฺ ๑๙๖๒. **อัลญามิอฺ**. พิมพ์ครั้งที่๑. อิยิปต์ : มักตะบะฮฺ วะ มัฏบะอะฮฺ มุศเฏาะฟา อัลบาบีย์.
๑๓. อัต-ติรฺมิซีย์. มุหัมมัด อิบนุ อีสา อิบนุ เสาเราะฮฺ. ๑๙๘๙. **อัล-อิลัล อัล-กะบีรฺ**. พิมพ์ครั้งที่๒. เบรุต : อาลัม อัล-กุตุบ.
๑๔. อัน-นะวะวีย์. มุหฺยิดดีน ยะหฺยา อิบนุ ชะร็อฟ. ม.ม.ป. **อัล-มัจญ์มูอฺ**. ไม่ระบุ. เจดาห์ : มักตะบะฮฺ อัล-อิรฺชาด.
๑๕. อัน-นะวะวีย์. มุหฺยิดดีน ยะหฺยา อิบนุ ชะร็อฟ. ๒๐๐๒. **อัล-อัซการฺ**. พิมพ์ครั้งที่๑. เบรุต : ดารฺ อิบนุ หัซมฺ.
๑๖. อับดุรฺร็อซซาก อิบนุ ฮัมมาม อัศ-ศ็อนอานีย์. ๑๙๘๒. **อัล-มุศ็อนนัฟ**. พิมพ์ครั้งที่๑. เบรุต : อัล-มักตับ อัล-อิสลามีย์.
๑๗. อัล-บุคอรีย์. มุหัมมัด อิบนุ อิสมาอีล อิบนุ อิบรอฮีม. ม.ม.ป. **อัต-ตารีค อัล-กะบีรฺ**. ไม่ได้ระบุ. ดามัสกัส : ดารฺ อัล-ฟิกหฺ
๑๘. อัล-บัยหะกีย์. อะหฺมัด อิบนุ อัล-หุสัยนฺ. ๒๐๐๓. **ชุอับ อัล-อีมาน**. พิมพ์ครั้งที่๑. ริยาด : มักตะบะฮฺ อัรฺ-รุชดฺ.
๑๙. อัล-มิซซีย์. ยูสุฟ อิบนุ อับดิรฺเราะหฺมาน. ๑๙๘๐. **ตะฮฺซีบ อัล-กะมาล**. พิมพ์ครั้งที่๑. เบรุต : มุอัสสะสะฮฺ อัรฺ-ริสาละฮฺ.

๒๐. อัล-มิรฺดาวีย์. อะลาอุดดีน อบูอัล-หะสัน อะลีย์ อิบนุ สุลัยมาน. ๑๙๙๙. **อัล-อินศอฟ ฟี มะอฺริฟะฮฺ อัรฺ-รอญิหฺ มิน อัล-คิลาฟ อะลา มัซฮับ อัล-อิมาม อะหฺมัด อิบนิ หันบัล**. พิมพ์ครั้งที่๑. เบรุต : ดารฺ อิหฺยาอฺ อัต-ตุรอษ อัล-อะเราะบีย์.

๒๑. อัล-ลักนะวีย์. อบู อัล-หะสะนาต มุหัมมัด อิบนุ อับดิลหัยฺ. ๑๙๘๗. **อัรฺ-ร็อฟอฺ วะ อัต-ตักมีล**. พิมพ์ครั้งที่๓. อเล็ปโป : มักตับ อัล-มัฏบูอาต อัล-อิสลามิยะฮฺ.

๒๒. อัล-หากิม. มุหัมมัด อิบนุ อับดิลลาฮฺ. ๑๙๙๗. **อัล-มุสตัดร็อก**. พิมพ์ครั้งที่๑. ไคโร : ดารฺ อัล-หะเราะมัยนฺ.

๒๓. อัล-หัฏฏอบ อัรฺ-รุอีนีย์. มุหัมมัด อิบนุ มุหัมมัด อิบนุ อับดิรฺเราะหฺมาน. ๒๐๐๓. **มะวาฮิบ อัล-ญะลีล**. พิมพ์ครั้งที่๑. ไคโร : ดารฺ อาลิม อัล-กุตุบ.

๒๔. อัล-อัลบานีย์. มุหัมมัด นาศิรุดดีน อิบนุ นูหฺ. ๑๙๘๕. **อิรฺวาอฺ อัล-เฆาะลีล**. พิมพ์ครั้งที่๒. เบรุต : อัล-มักตับ อัล-อิสลามีย์.

๒๕. อัล-อัลบานีย์. มุหัมมัด นาศิรุดดีน อิบนุ นูหฺ. ๒๐๐๐. **อัส-สิลสิละฮฺ อัฎ-เฎาะอีฟะฮฺ**. พิมพ์ครั้งที่๒. ริยาด : มักตะบะฮฺ อัล-มะอาริฟ.

๒๖. อัล-อุก็อยลีย์. มุหัมมัด อิบนุ อุมัรฺ. ๑๙๘๔. **อัฎ-ฎุอะฟาอฺ**. พิมพ์ครั้งที่๑. เบรุต : ดารฺ อัล-มักตะบะฮฺ อัล-อิลมิยฺยะฮฺ.

๒๗. อัล-เคาะฏีบ อัล-บัฆดาดีย์. อบูบักรฺ อะหฺมัด อิบนุ อะลีย์. ๒๐๐๑. **ตะรีคฺ บัฆดาด**. พิมพ์ครั้งที่๑. เบรุต : ดารฺ อัล-ฆ็อรฺบฺ อัล-อิสลามีย์.

๒๘. อิบนุฎุวัยยาน. อิบรอฮีม อิบนุ มุหัมมัด. ๑๙๘๙. **มะนารฺ อัส-สะบีล ฟี ชัรหฺ อัด-ดะลีล**. พิมพ์ครั้งที่๗. เบรุต : อัล-มักตับ อัล-อิสลามีย์.

๒๙. อิบนุบิชรอน. อับดุลมะลิก อิบนุ มุหัมมัด. ๑๙๙๙. **อัล-อะมาลีย์**. พิมพ์ครั้งที่๑. ริยาด : ดารฺ อัล-วะฏ็อน.

๓๐. อิบนุหะญัรฺ. อะหฺมัด อิบนุ อะลีย์ อิบนุ หะญัรฺ. ๑๙๙๖. **ตักรีบฺ อัต-ตะฮฺซีบ**. พิมพ์ครั้งที่๑. ริยาด : ดารฺ อัล-อาศิมะฮฺ.

๓๑. อิบนุหะญัรฺ. อะหฺมัด อิบนุ อะลีย์ อิบนุ หะญัรฺ. ๑๙๙๕. **อัต-ตัลคีศ อัล-หะบีรฺ**. พิมพ์ครั้งที่๑. อิยิปต์ : มุอัสสะสะฮฺ อัล-กุรฺฏุบะฮฺ.

๓๒. อิบนุ หะญัรฺ. อะหฺมัด อิบนุ อะลีย์ อิบนุ หะญัรฺ. ๑๙๙๒. **อัล-อิศอบะฮฺ ฟี ตัมยีซ อัศ-เศาะหาบะฮฺ**. พิมพ์ครั้งที่๑. เบรุต : ดารฺ อัล-ญัยลฺ.

๓๓. อิบนุหิบบาน. มุหัมมัด อิบนุ หิบบาน อิบนุ อะหฺมัด. ๒๐๐๐. **กิตาบ อัล-มัจญ์รูหีน**. พิมพ์ครั้งที่๑. ริยาด : ดารฺ อัศ-ศุมัยอีย์.

๓๔. อิบนุ อบี หาติม. อับดุรฺเราะหฺมาน อิบนุ อบีหาติม. ๑๙๕๒. **อัล-ญัรฺหฺ วะ อัต-ตะอฺดีล**. พิมพ์ครั้งที่๑. เบรุต : ดารฺ อิหฺยาอฺ อัต-ตุรอษ อัล-อะเราะบีย์.

๓๕. อิบนุอะดียฺ. อับดุลลอฮฺ อิบนุ อะดียฺ. ๑๙๘๘. **อัล-กามิล ฟี ฎุอะฟาอฺ อัรฺ-ริญาล**. พิมพ์ครั้งที่๓. เบรุต : ดารฺ อัล-ฟิกหฺ

๓๖. อิบนุอะสากิรฺ. อะลีย์ อิบนุ อัล-หะสัน. ๑๙๙๕. **ตะรีคฺ ดิมัชกฺ**. ม.ม.ป. เบรุต : ดารฺ อัล-ฟิกหฺ

๓๗. อิบนุอัล-เญาซีย์. อบูอัลฟะร็อจญ์ อับดุรฺเราะหฺมาน อิบนุ อะลีย์. ๑๙๘๓. **อัล-อิลัล อัล-มุตะนาฮิยะฮฺ**. พิมพ์ครั้งที่๑. เบรุต : ดารฺ อัล-กุตุบ อัล-อิลมิยฺยะฮฺ.

๓๘. อิบนุ อัล-เญาซีย์. อับดุรฺเราะหฺมาน อิบนุ อะลีย์. ๑๙๙๗. **กัชฟฺ อัล-มุชกิล มิน หะดีษ อัศ-เศาะหีหัยนฺ**. พิมพ์ครั้งที่๑. ริยาด : ดารฺ อัล-วะฏ็อน.

๓๙. อิบนุ อัล-เญาซีย์. อับดุรฺเราะหฺมาน อิบนุ อะลีย์. ๑๙๗๙. **ศิฟะตุลศ็อฟวะฮฺ**. พิมพ์ครั้งที่๒. เบรุต : ดารฺ อัล-มะอฺริฟะฮฺ.

๔๐. อิบนุ อัศ-เศาะลาหฺ. อบูอัมรฺ อุษมาน อิบนุ อับดิรฺเราะหฺมาน. ๑๙๘๔. **มะอฺริฟะฮฺ อันวาอฺ อิลมิล หะดีษ**. พิมพ์ครั้งที่๑. ดามากัส : มักตะบะฮฺ อัล-ฟารอบีย์.

๔๑. อิบนุอัส-สุนนีย์. อบูบักรฺ อะหฺมัด อิบนุ มุหัมมัด. ๑๙๘๗. **อะมัล อัล-เยามฺ วะ ลัยละฮฺ**. พิมพ์ครั้งที่๑. ดามัสกัส : ดารฺ อัล-บะยาน.

๔๒. อิบนุอาบิดีน. มุหัมมัด อามีน อิบนุ อุมัรฺ อิบนุ อับดิลอะซีซ. ๒๐๐๐. **ร็อด อัล-มุหฺตารฺ**. พิมพ์ครั้งที่๑. ดามัสกัส : ดารฺ อัลฟิกหฺ.